

BUDAPESTI KÖNYVSZEMLE

Főszerkesztő: Wessely Anna

Harsányi Tamás (tördelőszerkesztő), Sebes Katalin (szöveggondozó)

A szerkesztőbizottság elnöke: Laki Mihály

Szerkesztőbizottság: Bodnár M. István, Gyáni Gábor, Kálmán C. György, Klaniczay Gábor, Lakner Judit, Madarász Aladár, Majtényi László, Pajkossy Gábor

33. évfolyam 1. szám

2021. tavasz-nyár

BÍRÁLAT

Takács Imre: Fej és írás	Marosi Ernő: „Fénylik a mű nemesen” Válogatott írások a középkori művészet történetéről. I-III.
Kapelner Zsolt: Hegeli marxizmus tragikus hangnemben	Tamás Gáspár Miklós: Antitézis Válogatott tanulmányok 2001–2020
Erőss Gábor: Kommunista kiáltvány	Tamás Gáspár Miklós: Antitézis Válogatott tanulmányok 2001–2020
Forgács Bálint: A gravitáció mint szellem	Noam Chomsky: Miféle teremtmények vagyunk?
Békés Enikő: A budai műhely titkai	Zsupán Edina szerk.: „Az ország díszeré” A Corvina könyvtár budai műhelye
Schweitzer Gábor: Lehet-e jövője a múltnak?	A History of the Hungarian Constitution Law, Government and Political Culture in Central Europe edited by Ferenc Hörcher and Thomas Lorman
Zahorán Csaba: Feltérképezett Trianon	Száray Miklós: térKéptelen(?) Trianon Rózsa Dávid – Rovács Barna (szerk.): A számontartott nemzet A Trianon előtti és utáni évtizedek Magyarországá statisztikai térképeken Csüllög Gábor – Gulyás László – Suba János: Térképek a trianoni békediktátum történetéhez
Klaniczay Gábor: A boszorkányvád és a rontás/gyógyítás történetei	Tóth G. Péter: Boszorkánypánik és babonatéboly Kis-Halas Judit: Boszorkányok, gyógyítók és a Gyűdi Szűz Mária Az orvoslás piaca az újkori Dél-Dunántúlon
PROBLÉMA	
Fleck Zoltán	Az egyetemi autonómia végnapjai
SZÖVEGEK ÉS FORDÍTÁSOK	
Ádám Péter	A szerelem ügyvédje: a magyar Marivaux

SZEMLE

Teller Katalin	Mark Fisher: Kapitalista realizmus Nincs alternatíva?
Lakatos Bálint	Katalin Szende: Trust, Authority, and the Written Word in the Royal Towns of Medieval Hungary
Kiss Farkas Gábor	Molnár Péter: Garázda Péter sorsdöntő évei
Nyirkos Tamás	Skolasztikus filozófiai szöveggyűjtemény szerk. Borbély Gábor, Schmal Dániel
Lővei Pál	Válogatás a műemléki gyűjtemények korai forrásanyagaiból A Magyar Építészeti Múzeum – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ kiállítása
Szalontai Balázs	Muraközy László: A koreai rejtély Remetéből világpolgár

MI A PÁLYA?

Kwame Anthony Appiah	A maximális termelékenység profétája (Charles Camic: Thorstein Veblen The Making of an Economist Who Unmade Economics)
Lakner Judit	A klasszika-filológiát végképp eltörölni
Kapitány Balázs	A tudomány immunrendszere (Jövők a gyermek. Adalékok a népességgyarapodás társadalmi programjához I.)

BUKSZ szerkesztősége
E-mail <BUKSZ@c3.hu>
Kiadja a Budapesti Könyvszemle Alapítvány.

A BUKSZ hálózaton a
<http://buzsz.c3.hu>
címen érhető el.

A grafikai-tipográfiai arculatot Pohárnok Mihály
és Harsányi Tamás tervezte. Szedte a BUKSZ-
Stúdió. Nyomta a mondAt Kft., Vác. Felelős
vezető: Nagy László

Előfizetési díj évi 4000 Ft. Befizethető a Budapesti Könyvszemle Alapítvány KHB számlájára.
Számlasszám: 10402166-21634716-0000 0000

ISSN 0865-4247

ben persze mindvégig kétségtelen népszerűségnek örvendett – az újkori filozófiára legalább ekkora hatást gyakorolt Duns Scotus, aki a válogatásban csupán egyetlen szöveggel szerepel, vagy Ockham, aki négygel (és ezzel máris ő a második helyezett az Aquinói mögött). Nagy öröm ugyanakkor, hogy a holtversenyben harmadik helyezettek között olvasható Nicolaus de Ultricuria és az ő két, Bernardusnak írt levele, amelyek alapján később hol középkori Hume-ként, hol a modern szkeptizmus előfutáraként jellemezték (lásd Tóth Zita Veronika: Ockham és Ultricuria: a középkori és az újkori szkepszis. *Elpis*, 2 [2007], 116–138. old.), vagy Robert Holcot, akinek a *futurum contingens*éről (jövőbeli esetleges dolgokról) írt értekezései valóban a skolasztikus filozófia legizgalmasabb fejezetei közé tartoznak. Azon persze megint hosszan lehetne vitatkozni, hogy a „kései” vagy „második” skolasztika négy szerzője (Domingo Bañez, Luis de Molina, Gabriel Vázquez és Francisco Suárez) sok-e vagy kevés, vagy hogy a francia Antoine Arnauld egyáltalán ide tartozik-e, de fogadjuk el, hogy a válogatás az válogatás, és a szerkesztés implicit elvei szerint ők inkább közvetítő szerepet játszottak a középkori és újkori filozófia között.

Ami egyébként a közvetítő szerepet illeti, a szöveggyűjtemény tudatosan korlátozódik a metafizika, az ismeretelmélet, a lélekképzés és a filozófiai antropológia egyes kérdéseire: etikáról alig, politikai filozófiáról pedig egyáltalán nem esik szó. A magam részéről ezt hiánynak érzem, és nem értek egyet azokkal, akik szerint „e területeken az újkor valóban új utakat keresve sokszor tudatosan szakított a régivel” (lásd Bakos Gergely recenzióját az itt tárgyalt kötetről, *Vigilia*, 86 [2021], 1. szám, 75–76. old.). Ha valahol, hát a politikai filozófia területén ez biztosan nem igaz: elméletben és gyakorlatban egyaránt egyenes út vezetett a vegyes kormányzat középkori elveitől a hatalommegosztás modern koncepciójához, a természeti törvény fogalmától a természetes jogokig, vagy akár az ellenállási jog deklarációjától a társadalmi szerződés elméletéig (lásd

Joseph Canning: *A középkori politikai gondolkodás története 300–1450*. Osiris, Bp., 2002. 154. old.).

De mindez talán már felesleges szószálhasogatás. Egyetlen szöveggyűjtemény sem lehet teljes, de arra, hogy ráébresszen bennünket a skolasztikus gondolkodás sokszínűségére és termékenységére, a jelen kötet nagyon is alkalmas. A célja is valószínűleg az, hogy filozófiai kurzusokon, az egyetemi oktatásban felhasználható legyen, és ha csak annyit ér el, hogy a skolasztika egygel előrébb lép ezen a téren, már hálásnak kell lennünk. Talán feltűnt, hogy a fordításról, a terminológiáról, a magyar szövegek színvonaláról eddig szót sem ejtettem: épp azért, mert ilyen szempontból a szöveggyűjtemény rendkívül világos és egységes. Azt persze nem állítanám, hogy olvasmányos, mert a skolasztikus szövegek – definíciójuk szerint – nem is töreksenek ilyesmire, de aki veszi a fáradságot, hogy elmélyüljön bennük, azt komoly intellektuális élménnyel (már majdnem azt mondtam, élvezettel) fogják megajándékozni.

NYIRKOS TAMÁS

Válogatás a műemléki gyűjtemények korai forrásanyagaiból

Kiállítás a Magyar Építészeti Múzeum – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ rendezésében

A felszámolt egykori magyar állami műemlékvédelem székházában, a budavári Táncsics Mihály utca 1-ben, amelybe a háborús károk helyreállítását és a szükséges átalakításokat követően 1971-ben költözött be az akkor Országos Műemléki Felügyelőségnek nevezett intézmény, 1971 és 2012 között számos kiállítást rendeztek. Az udvar földszint fölötti lefedésével kialakított aula eleve kiállítások számára alkalmasnak épült: az egykori körfolyosó konzoljainak

közeiben kárpaszto rudakat helyeztek el, a két fehér márvánnyal burkolt középpillér pedig a mennyezetet kívül egy tágas, jól megvilágítható vitrint is tartott. (Ez utóbbit az ezredforduló után egy műemlékinek nem igazán mondható átalakítás során – a modernizáció jelszavával – hivatalvezetői döntéssel eltüntették, a kiállításoktól függetlenül is értelmetlen lyukat vágva az eredetileg alaposan átgondolt tér áramlásába.) Az 1980-as évektől a pince egyik középkori eredetű, boltosított terében is lehetett kamarakiállításokat rendezni.

A rendelkezésemre álló kiállítási katalógusok és a meghívók, a műemléki publikációk híryanagjai, valamint az emlékeim alapján a négy évtized alatt másfél száznál biztosan több bemutatónak adott helyet a székház, és legalább nyolcvan további tárlatot tudtam összeszámolni a vidéki kirendeltségek épületeiben, más helyszíneken, mi több, nem is egy földrészen – a valós szám közelítheti a háromszázat. Hosszú időn át a kiállítások többségét a műemlékvédelmi intézményrendszerhez kapcsolt Magyar Építészeti Múzeum munkatársai rendezték Budapesten és a székesfehérvári kirendeltségen – katalógusaik egy része ma is fontos forrásközlés. Egyenesen úttörő publikáció a szocreál építészetnek szentelt három kiadvány – az elsőnek a címlap-tipográfiája, illetve a kiállítási installáció egy ironikus része 1992-ben kicsit „kiverve a biztosítékot”, és a program majdnem az intézményi öncenzúra áldozatául esett.

A későbbiekben egyre több tárlatra került sor a műemlékvédelem nemzetközi kapcsolatai jegyében – a Táncsics utcába külföldről érkező bemutatók ellentételezéseként az itteni kiállítások eljutottak a külföldi társintézményekhez, a magyar váraknak szentelt vándorkiállítások, valamint a szlovák műemlékvédelemmel közös tárlatok beutazták Európát. Egyre több lett a fotókiállítás – az intézményi „demokratizálódás” keretében nemcsak a fotóműterem hivatásos műemlékes fényképészei, de például műemléki felügyelők és hatósági munkatársak is rendezhettek kiállítást.

A leglátványosabb, legemlékezetesebb programok közé tartoztak az új

székházba költözést követően, 1972-ben százéves, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal 2012-es felszámolása idején már 140 éves múltra visszatekintő műemléki gyűjtemények anyagaiból összeállított bemutatók. Ehhez azonban kemény munka vezetett. A művészettörténeti köztudatba kerülve először a gyakran a későbbi helyreállítások következtében nem kis részben hitelüket veszített középkori falfestmények eredetibb állapotát őrző, látványos akvarellmásolatok, a hatalmas fényképezőgép-ládák 30×40 cm-es úvegnegatívjainak részletgazdag felvételei, a historizáló tervlapok és korai műemlékfelmérések grafikai remekei jelentek meg a nagy középkori, majd kora újkori kiállításokon, nemcsak forrásdokumentumként, de már önálló műalkotásként is. Ez azonban csak a jéghegy csúcsát jelentette – a tervtár, fotótár, irattár anyagainak zöme, bár jórészt beletárolva és többé-kevésbé megfelelő körülmények között, de ismeretlenségbe burkolózva várta felfedezését.

A műemlékvédelem 1992-es átszervezésekor – az 1957-ben létrehozott Országos Műemléki Felügyelőség szakhatóságból hatósággá alakítása és átnevezése Országos Műemlékvédelmi Hivatallá – az addigi Tudományos Osztály főosztálya bővült (ez létszámában is megmutatkozott), ezen belül pedig a műemléki gyűjtemények kezelésére hivatott részleg csoportból önálló osztállyá alakult. Vezetője, a művészettörténész Gransztóiné Györffy Katalin már az 1980-as évek második felétől ambiciózus programot hirdetett, amelyhez megnyerte az intézményi támogatást is sikeresen pályázott, de legfőképpen fellelkesítette a gyűjteményekben dolgozó szakembereket. Monografikus kiállítások születtek Hollenzer László (1870–?) műemlékes fotográfus alkotásaiból (Plank Ibolya, 1990), Petrik Albert (1876–1916) századfordulós budapesti fényképeiből (Lászlóné Laár Erika, 1993), a művészettörténész Gerecse Péter (1856–1914) óriási forrásértékű felvételeiből (Bakó Zsuzsanna Ildikó, 1993), *A szentek fuvarosa* címmel a művészettörténész

Divald Kornél (1872–1931) addig kéziratban maradt felső-magyarországi topográfiája alapján bemutatott, az eperjesi családi műterem hagyományaira építő, 1900–1919 között készült Divald-felvételekből (Cs. Plank Ibolya, 1999). A tervtár anyagaiból *Az örökség hagyományozói címmel* két rajztanár, Könyöki József (1829–1900) és Myskovszky Viktor (1838–1909) műemlékfelméréseit mutatták be (Gransztóiné Györffy Katalin és Váliné Pogány Jolán, 2000). Valamennyi kiállításához készült katalógus, az utolsóhoz csak Könyöki műemléki leírásainak és rajzainak feldolgozásával. Myskovszky születésének 160. évfordulója alkalmából viszont Szlovákia és Magyarország műemléki hivatala 1998-ban Kassán és Bártfán négynapos konferenciát rendezett, az előadások a következő évben közös kiadványban jelentek meg, a felvidéki rajztanár nagyszámú felmérési rajzának reprodukciójával együtt. Könyöki József pozsonyi rajzait a szlovák fővárosban is kiállították (2001).

A kezdetben egyszerűbb kiadványok egyre gondosabb tipográfiával és nyomdai kivitelben jelentek meg. A Divald-kiállítás és katalógusa a kiállítások kategóriájában egyenesen elnyerte a Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Bizottsága Opus Mirabile díját, amelyet az év legjobb művészettörténeti teljesítményeinek elismerésére 1995-ben alapítottak. A közölt fényképek magas esztétikai értékéhez méltó volt az Örökségvédelmi Hivatal és a Magyar Építészeti Múzeum közös, az 1927–1950 közötti időszak modern építészeti fotóját bemutató *Fény és forma* kiállítást kísérő katalógus (Cs. Plank Ibolya, Hajdú Virág és Ritoók Pál, 2003, 2010², angol nyelven is). A tárlatot 2001–2010 között tíz helyszínen, 2003-ban a Múcsarnokban, hat alkalommal külföldön (Franciaország, Finnország, Hollandia, Ausztria, Németország, Lengyelország) is bemutatták.

A nagyszabású kiadványok nem csupán a képi források közlésére törekedtek. Divald topográfiai kéziratának és Könyöki műemléki társzlapjainak kritikai apparátussal magyarított kiadásai jelezték, hogy

megindult a műemléki könyvtár kéziratának és a tudományos irattár iratanyagának rendezése, feldolgozása is. Bardoly István elkészítette a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága 1872–1881 közötti irattárának teljes kéziratgyűjteményét (az anyag kiadásra vár), egész tanulmányorozatban fordult a műemlékvédelem történetének egyes csomópontjaihoz, és az intézmény kutatói közül többen is részletes intézménytörténeti tanulmányokhoz használták fel a gyűjtemények anyagait.

A magyarországi műemlékvédelmi gondolat születése a Magyar Orvosok és Természettudósok Kassán és Eperjesen 1846-ban rendezett vándorgyűléséhez kötődik, Henszlmann Imre (1813–1888) itt hívta fel a szakemberek és a hazafiak figyelmét a kassai Szent Erzsébet-templom kiemelkedő fontosságára és rossz állapotára – ennek következtében adta ki a Magyar Tudományos Akadémia a következő évben felhívását a műemlékek védelme érdekében. A vándorgyűlés 150. évfordulóját 1996-ban az Országos Műemlékvédelmi Hivatal a magyarországi műemlékvédelem első évszázadát bemutató, a műemléki gyűjtemények anyagaira és az addigi kutatási eredményekre alapozott, Gransztóiné Györffy Katalin által rendezett kiállítással ünnepelte. Az ehhez kapcsolódóan kiadott, *A magyar műemlékvédelem korszakai* című tanulmánykötet (Bardoly István és Haris Andrea szerkesztésében) azóta is hézaggótló, egyetemi tankönyvként maig használt szakkönyv. A kiállítás rendezője így fogalmazta meg benne a munka ars poeticáját: „A gyűjtemények napjainkig topografikus rendben, műemlékek szerint tartották nyilván a rajzokat és fotókat, így nagy nehézséget jelentett egy-egy építész, művészettörténész, fényképész tevékenységének a feldolgozása. Néhány évvel ezelőtt [...] beinduló, alkotóra összpontosító kutatás és az informatizált nyilvántartás lehetővé tette a műemlékvédelem történetének másfajta megközelítését, amely nem az emlékekből kiindulva, hanem a műemlékvédő személyiségén keresztül próbálja feltárni ezt a folyamatot. A kiállítás anyagának válogatásánál,

amely elsősorban [...] a műemlékvédelem] gyűjteményeiből származik, arra törekedtünk, hogy bemutassuk azt az önkéntes társadalmi tevékenységet, amely a műemlékvédelem első évszázadában olyan erőteljesen érvényesült, s különösen az emlékek számbavételében, lajstromozásában, feltárásában jelentős eredményeket ért el.” (235. oldal)

A gyűjteményi forrásfeltárás egyik fontos terepe volt a műemlékvédelem történetiségét hangsúlyozó kutatói szemléletmód érvényesülésének. Párhuzamosan zajlott azzal a műemléki épületkutatás („falkutatás”) módszertanának korábbi kidolgozásán és érvényre jutásán (Dávid Ferenc) alapuló gondolkodással, amely a műemléket – az épületet – mint saját történetének alapvető forrását határozta meg, hangsúlyozva az eredeti anyagi szubsztancia részletes dokumentálásának és megőrzésének elsődlegességét a rekonstrukciók vágyképeivel szemben. Ezek a műemlékvédelem-történeti kutatások jól beleillettek az ezredforduló körüli évtizedek magyarországi művészet-történetében általános tudománytörténeti vizsgálódások körébe. Ennek a folyamatnak az egyik letéteményese az MTA Művészettörténeti Intézete volt, de kivette a részét belőle a Magyar Nemzeti Galéria, a Szépművészeti Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, és természetesen az egyetemek, ahol egész sor, a témakörbe illeszkedő szakdolgozat és doktori disszertáció született.

A gyűjteményi program azonban nem csupán „magasröptű” elemzések, kutatások lehetőségeinek megteremtését jelentette. A műemléki kiállítások, publikációk nem lehettek volna lehetségesek a kiterjedt leltározási, informatikai és állagvédelmi-restaurálási tevékenység nélkül. Aprólékos munkával rögzítették az évszázados üvegnegatívok pergő felületeit, savmentes csomagolásba helyezték a kényes felvételeket, egyúttal az öngyulladásától is fenyegetett filmeket megfelelően hűtött térbe helyezték, megtisztították a falképmásolatok akvarelljeit, és eltávolították a rajzok széléről a közelmúlt rongáló-pusztító modern anyagait („cellux”). Ha minderre nem került

volna sor, a műemlékvédelem állami szervezetének 2012 óta folyó leépítése során három és fél évre bezárt gyűjtemények munkája nem indulhatott volna újra olyan zökkenőmentesen, ahogy az 2019–2020 folyamán szerencsésen megtörtént.

A gyűjteményeket 2016 májusában zárták be a Táncsics Mihály utcában. A Kárpát-medencében páratlan, a folyóiratokkal együtt vagy 60 ezer kötetet számláló szakkönyvtárról, a több mint 700 folyóméternyi (közel 50 ezer db) felmérési, terv- és kutatási, régészeti és restaurátori dokumentációt, továbbá 120 ezer rajzot tartalmazó műemléki tervtárról, a 400 ezer felvételt őrző – az üvegnegatívoktól a digitális felvételekig terjedő – fényképtárról, valamint az irattárról van szó, amely kihelyezett levéltári egységként az intézményes műemlékvédelem 1872-ben kezdődő, teljes történetét magában foglalja (az utóbbi gyűjtési időszak 1992-ig terjed). Anyaguk az első világháború végéig tartalmazza a történeti Magyarország teljes területének emlékeire vonatkozó addig összegyűjtött dokumentumokat is. Vagy kétvényi intézményi hányattatást követően az anyagok a még meglévő munkatársakkal együtt a Magyar Művészeti Akadémia fenntartásába kerültek, együtt az Építészeti Múzeummal. A közös vezetés alá helyezték, Magyar Építészeti Múzeum – Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ névre keresztelt intézmény 2018 decemberében az angalföldi Jász utcába települt (XIII., Budapest, Jász utca 33–35.), ahol egy bérelt irodaházban 2020 elején meg is nyithatta kutatótermeit a tervezők, restaurátorok, művészettörténész, régész, építészettörténész kutatók előtt. A helyszín nem rendelkezik ugyan a budai Várnegyed patinájával, de elegendő a hely, megfelelő a bútorzat, kifogástalanok a raktározási körülmények, mindent el lehetett helyezni, és neki lehetett látni az utóbbi években felgyülemlett hátralék leltározásának, rendszerezésének (például az egykor volt Műemlékek Állami Gondnoksága nagyszámú dokumentációja, valamint több műemléki szakember hagyatéka is ide került).

Amikor végre minden rendeződni látszott, a kiállítások hagyományának felújítására is elérkezett az idő. Az eredmény alapján ezt legalább annyira várták az intézmény régebbi, tapasztalt munkatársai, mint a fiatalabb generációnak a munkába bekapcsolódó képviselői. Az első kiállítás csoportmunka eredménye, az intézmény Műemlékvédelmi Dokumentációs Osztálya jegyzi. Az épület földszintjén a könyvtári és fotótári kutatóterem előtt lévő helyiség és a bejárati előtér egyes részeit tették alkalmassá a tárlatok befogadására – a megnyitóra 2020. szeptember 18-án, a vírus jegyében előzetes regisztrációval és maszkban került sor. (A Táncsics utcából az új helyre mentett, kapuőrzként hasznosított oroszlan – eredeti köelem az Országház déli kőtornyáról – is maszkkal védte a látogatók egészségét.) A hely nagyjából az egykor kamarakiállításokhoz használt Táncsics utcai pince méreteivel egyezik – a látványos bemutatókra is alkalmas egykori aulához semmiképpen nem mérhető. Előnye viszont, hogy mindenki, aki az épületbe belép, találkozik vele: egyik-másik tabló, vitrin, dokumentum óhatatlanul is a személe kerül.

Az 1996-os, egyszerre programadó és a program már végrehajtott részeinek eredményeiről beszámoló nagy tárlat képe természetesen nem lebeghetett a rendezők szeme előtt, a mostani kiállításban azonban megvan az összképhez egy kisebb bemutatók sorozatán keresztül eljutó, többéves új program lehetősége. Jelen tárlat témája – „Válogatás a műemléki gyűjtemények korai forrásanyagaiból” – elsődlegesen maguknak a gyűjteményeknek a történetére helyezi a hangsúlyt, az intézményesülő műemlékvédelem 1872-es megalakulásától 1890-ig. Az elsődleges cél a bemutatkozás volt: a gyűjtemények munkatársai a hosszas zárvatartás után újra kívánják pozicionálni magukat és új intézményüket – felvenni az elejtett fonalat, népszerűsíteni a gyűjtemények anyagait és az ott folyó munkát. Ennek érdekében most valamennyi gyűjteményrész látványos dokumentumokkal, tárgyakkal, műalkotásokkal vette ki részét a kiállításból.

Az előtérben nem művészi színvonalával, inkább nagyobb méretével tűnt ki egy igényes tipográfiájával egyébként kora jellegzetes termékének számító plakát. A mostani tárlat rendezői ezzel 140 évvel korábbi „kollégáik” példájára utaltak, az 1880-ban a műemlékek rajzi felméréseiből rendezett kiállításra: „A magyarországi műemlékek ideiglenes bizottsága a hazai műemlékekről felvett rajzokból a képzőművészeti társulat sugárúti 79. számú épületében kiállítást rendezett, melynek megtekintésére a hazai cultura iránt érdeklődő közönséget tisztelettel meghívja.” Az, hogy a műemlékvédelem a „hazai cultura” része, manapság sajnos sokkal kevésbé tűnik nyilvánvalónak, mint a 19. századi hőskorban. Nem az 1880-as bemutatkozás volt egyébként az első. A Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága – majd az 1881. évi műemléki törvény (korabeli törvénytári kiadását ugyancsak szerepeltették az egyik vitrinben) megszületésével Műemlékek Országos Bizottsága – jelen volt már 1879-ben a székesfehérvári, majd 1885-ben a budapesti Országos Kiállításon is. 1896-ban a Millenniumi Országos Kiállításon a történeti főcsoport keretében a rajz- és fotógyűjtemény reprezentatív válogatással jelentkezett, az 1900. évi párizsi világkiállításon pedig az ott szereplő műemléki szervezetek közül egyedül a magyarországi aranyérmest is kapott.

A mostani kiállítás plakátja – és a leporelló címlapja – az erdélyi Csíkmenaság (Armășeni, Románia) római katolikus temploma szentélyboltozatának részletét mutatja, a hálóboltozat cikkelyeiben Borbálát, Katalint és más szenteket ábrázoló falképekkel. A fényképet 1890-ben Huszka József rajztanár, az erdélyi falképek szorgalmas feltárója és kutatója készítette, akinek felvételeit már a kortársak is sokra értékelték. Azt, hogy akkoriban a rajz/akvarell mellett átállhattak a fényképdokumentációra, a kiállítás szervezői a most bemutatott kezdeti időszak záróéveként, korszakhatárként értékelték: az addig rajzra koncentrált dokumentációs módszerrel szemben 1889/90-re esett a fényképezés szélesebb körű áttörése, a hiva-

tal fényképezőgépet is vásárolt, és az 1880-as évek második felében lezajlott generációs váltással helyzetbe hozott ifjabb munkatársak (Czobor Béla, Möller István) beletanultak a használatába.

Csikmenaság temploma, falképeivel együtt, archív fotókon és vízfestményen egyaránt megjelent a kiállításon, ahol a korszak más, sokkal kevésbé pontos, egyenesen idealizált falfestés-dokumentációs módszereit is megismerhette a látogató. A felvidéki Zseliz (Želiezovce, Szlovákia) római katolikus templomának falképei különleges témájuk miatt is figyelemre érdemesek – itt, a kiállításon Wennes János ugyancsak 1890-ben készült, alig ismert – először nemrég publikált – másolatai pontosságukkal és technikai megvalósításuk színvonalával meg sem közelítették Huszka produkcióját, tudományos értékük azonban az azóta elpusztult részletek megörökítésével így is jelentős. Minden szempontból kiemelkedő alkotás viszont Storno Ferenc 1873-ban készült, nagyméretű akvarellmásolata a nagyszebeni (Sibiu, Hermannstadt, Románia) evangélikus templom Kálvária-falképéről. A Kárpát-medence egyik legnagyobb méretű, 1445-ös évszámmal keltezett középkori falképet éppen ennek a másolatnak a segítségével lehet akár nemzetközi kiállításokon is bemutatni.

A festészet emlékenyanyagának nem csak monumentális alkotásait dokumentálják a műemléki gyűjtemények. A műemlékvédő bencés Rómer Flóris hagyatékából kódexek és címereslevelek miniatúráinak színes másolatait is ki lehetett állítani, amelyeket ő maga készített. A többek között a corvinakutatásban is fontos szerepet játszó Rómer jól példázta azt a komplex szemléletmódot, amely az akkoriban még nem teljesen szétváló régészet és művészettörténet műemlékvédelemben játszott szerepét jellemezte. Kortárs és hivatali pályatársa, Henszlmann Imre – mindketten az 1880-as évek végén leköszönő intézményalapító generáció prominensei – is jól rajzolt: a tárlaton éppen a Rómerről készített portréja igazolta ezt. A kassai Szent Erzsébet-templomról 1846-ban kiadott, rézmetszetekkel

díszített kötete (*Kassa városának ó német stíli templomai*. Pesten, Landerer és Heckenast Könyvny., 1846.) az első magyarországi művészettörténeti monográfia, egyben a magyar műemlékvédelem születésének dokumentuma is. Most a műemléki könyvtár vitrinjében állították ki, együtt egy „életszagú” kis cédulával, amely Henszlmann „megintését” örökíti meg könyvtári elmaradása okán, egy évvel 1888-as halála előtt. Ugyanúgy a Tudományos Irattár örzi, ahogy a budaszentlőrinci pálos kolostorrom ásatásainak támogatására 1847-ben felvett fizetési ívet is. A könyvtár anyagának gyűjtése egyébként az Ideiglenes Bizottság 1872-es megalakításával egyidejűleg megindult, a kiállításon ezt az 1874-ben beleltározott kiadványok jegyzéke, egy 1875-ös könyvkötői és egy 1879-es könyvkereskedői számla, valamint a Henszlmann megintésének évében felvett leltárkönyv jelezte.

Önmagában a viszonylag kis számú tárgy, dokumentum, rajz és fénykép – bármennyire érdekesek és/vagy szépek is – nem alkotna a közönség számára értelmezhető egészet, szükség volt a folyamatok hivataltörténeti összefüggéseinek bemutatására is. A falra helyezett szöveges tablók – néhány további illusztrációval gazdagítva – némileg párhuzamba állították a műemlékvédelem társadalmasításának XIX. századi programját legalább azzal az óhajjal, hogy a mi korunkban – amikor hasonló átfogó vízióról álmodni sem lehet – a műemléki gyűjtemények legalább a helyükön és értékükön legyenek kezelhetők.

Ennek a „kezelésnek” a népszerűsítő kiállítások csupán egyik terepét jelentik. Felújításra vár azonban a 2000 körüli évek másik hagyománya is, az anyagközlő nagy katalógusok és publikációk sorozata. A Táncsics utcai aula utolsó nagy gyűjtemény-történeti kiállításának, Szehtlo Ottó bizottsági másodépítész hatalmas hagyatékának bemutatójához (Bakó Zsuzsanna Ildikó, 2008) már nem kapcsolódott a Divald- vagy Könyöki-kötethez hasonló monográfia – a nagyrészt elkészült kézirat a látványos rajzi és fényképezési felvételek katalógusával mindenképpen felve-

dő az új Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ kiadási programjába. Már jó ideje elkészült a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága tíz évének teljes fennmaradt iratanyagát feldolgozó kötet – már említett – kézírata is, az összes dokumentum teljes szövegközlésével: megjelentetése, a hivatalba az iratokkal egykor egyszerre beküldött felmérésekkel illusztrálva, tudósnak és érdeklődőnek egyaránt nagy öröme szolgálhatna. Ehhez szükség van arra, hogy a gyűjteményrészek későbbi szétválasztása miatt egymástól elváló iratok és dokumentumok legalább jegyzékszerűen összekapcsolódjanak. A régi iktatószámok alapján az utóbbi évek erőfeszítéseinek köszönhetően ez részben már rendelkezésre is áll: Kovács Gergely munkája, aki az 1882–1892 közötti iratokat is feldolgozta már. Az első két hivatali évtized – lényegében a mostani tárlat időszaka – anyagai így akár egy sorozat indító kötetei is lehetnének, hiszen az utóbbi időszakban az egész alapjaként már majdnem a teljes irattár revíziója, rendezése, mutatózása, olvasása megtörtént (1984-nél tartanak). Hangsúlyozni kell, ahogy az a mostani kiállításból is kivilágolt: 1919 tájáig a budapesti műemléki gyűjtemények a teljes történelmi Magyarország műemlékállományának dokumentációját őrzik. Ennek az anyagnak a megőrzésével, feldolgozásával és nem kis részben a határon túlról érkező szakemberek kiszolgálásával a korábbi műemléki szervezet 1990 tájától jelentős mértékben, az érintettek egyértelműen pozitív értékelését kiérdemelve járult hozzá a Kárpát-medence országainak tudományos együttműködéséhez (a határon túlra került műemlékek értő helyreállítása, e dokumentumok segítségével, nemzeti érdekünk is!).

A gyűjteményi kamarakiállítás a tervek szerint a 2020. szeptemberi megnyitót követően december közepéig tartott volna nyitva. A járványügyi helyzet következtében azonban november 11-én bezárták, a gyűjtemények kutatótermeivel együtt. Az intézmény honlapja szerint a tárlat „a járványügyi helyzet lecsengésével meghosszabbításra kerül a későbbi látogathatóság érdekében”.

LŐVEI PÁL

Muraközy László: A koreai rejtély

REMETÉBŐL VILÁGPOLGÁR

Akadémiai, Bp., 2020. 270 old., 5580 Ft

A hidegháborús politikai akadályok következtében a magyar közgazdasági szakirodalomnak csak az 1980-as évek közepétől nyílt lehetősége rá, hogy komoly, módszeres elemzésnek vesse alá Dél-Korea gazdasági modernizációját. Hernádi András *A távol-keleti kihívás* című monográfiáját tekinthetjük az „első fecskének”, amelyet csakhamar rajban követtek a tudományos publikációk és szakdolgozatok, többek között Bassa Zoltán, Demeter Orsolya, Kovács Attila, Kvala Ferenc, Marosi Miklós, Mayer László, Neszmélyi György, Simon György, Sipos Sándor, Szűcs Ferenc, Tánczos Adrián és Tóth Timea tollából. A „létező szocializmus” modernizációs modelljének kritikáit felülvizsgálata, majd lebontása természetesen megnövelte az érdeklődést Dél-Korea és a térség többi újonnan iparosodott országa (Tajvan, Szingapúr, Thaiföld és Malajzia) látványos fejlődése iránt. Hazai szempontból Dél-Korea nem csupán vonzó kereskedelmi partnernek és tőkeerős befektetőnek (vagy éppen félelmetes piaci vetélytársnak) látszott, hanem potenciális modernizációs példaképnek is. A sajátos dél-koreai gazdaságfejlesztési modell iránti magyar érdeklődést az 1997-es pénzügyi válság sem oltotta ki, hanem éppenséggel további ösztönzést adott a koreai politikai, társadalmi és gazdasági viszonyok elemzéséhez.

Muraközy László könyve így nem annyira témaválasztásában, mint inkább átfogó és interdiszciplináris jellegében, hosszú távú történelmi perspektívájában, adatgazdagságában, árnyalt szemléletében és elemzési mélységében hoz novumot a hazai közgazdasági és koreanisztikai szakirodalomba. Míg a korábbi hazai monográfiák – Mayer László: *A Koreai Köztársaság (Dél-Korea) gazdasága és gazdaságpolitikája* (JATE

Press, Szeged, 1994.) és Neszmélyi György: *A három egykori királyság földje* (Agroinform, Bp., 2004) – csak rövid áttekintést nyújtottak a Pak Csong Hi-korszak (1961–1979) előtti gazdasági fejlődésről, és elsősorban az agrárszférára, az ipari szektorra, illetve a külkereskedelemre összpontosítottak, Muraközy műve csaknem száz oldalt szentel a gyarmatosítás előtti konfucianus társadalomnak, a japán uralom (1910–1945) alatti gazdasági átalakulásnak és a Li Szin Man (1948–1960) által szorgalmazott importhelyettesítő iparosításnak, az 1961 utáni korszak kapcsán pedig különösen nagy figyelmet fordít a modernizáció pénzügypolitikai aspektusaira: a bankszektorra, az árfolyampolitikára és az adórendszerre.

A könyv kronologikus sorrendben mutatja be a koreai gazdaság és társadalom fejlődését. Az első rész a Koreai-félsziget első királyságainak kialakulásától a japán gyarmati uralom kezdetéig tartó időszakot, a második a gyarmati korszak gazdaságpolitikáját, a harmadik a második világháború végétől Pak Csong Hi haláláig a dél-koreai fejlesztő állam (*developmental state*) evolúcióját, a negyedik az 1980-as katonai puccstól az 1997-es pénzügyi válságig a dél-koreai gazdaság ellentmondásos átalakulását tekinti át, az ötödik pedig arra keresi a választ, hogyan tudott megbirkózni az immár hivatalosan is fejlett országnak számító Dél-Korea a XXI. század kihívásaival. A szerző e nagyobb tartalmi egységeket alfejezetekre bontotta (részben kronologikus, részben tematikai alapon), egyes kulcsfogalmakat és kulcsszereplőket pedig külön címszavakban mutatott be.

Az ókori, középkori és kora újkori koreai társadalmi és gazdasági viszonyok aprólékos leírása, különösképpen pedig a kínai konfucianus civilizáció részletes ismertetése kissé ellentmondásosan kapcsolódik az 1961 utáni modernizációs folyamat elemzéséhez. Mivel Muraközy ismételt hangsúlyozza, hogy a konfucianus társadalomfilozófiai hagyományok – például a hierarchikus irányítás legitimitása, a közösségi konszenzus előtérbe helyezése és az